

VERSLAG

CRB 2021-0101

De loonkostenhandicap

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

Verslag over de loonkostenhandicap

**Brussel
22.01.2021**

Naast de loonkostenhandicap die wordt gebruikt om de maximaal beschikbare marge voor de loonkostenontwikkeling in België te ramen, schrijft de herziene wet van 26 juli 1996¹ voor dat de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven een verslag uitbrengt over drie andere metingen van de loonhandicap:

- de absolute loonkostenhandicap;
- de absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau;
- de loonkostenhandicap gecorrigeerd voor verminderingen van de werkgeversbijdragen en de loonsubsidies in België en in de referentielidstaten sinds 1996.

1. De absolute loonkostenhandicap

De herziene wet van 1996 definieert in artikel 2 de absolute loonkostenhandicap als “de verhouding tussen, enerzijds, de deling van de loonkosten van de werknemers verminderd met de loonsubsidies door het aantal werkuren in België en, anderzijds, de deling van de loonkosten van de werknemers verminderd met de loonsubsidies door het aantal werkuren in de drie referentielidstaten”.

Het is belangrijk twee specifieke kenmerken van de absolute handicap te benadrukken. Ten eerste wordt bij de berekening van de uurloonkosten (ULK's) voor elk van de vier landen² rekening gehouden met de loonsubsidies. Het Europees Stelsel van Rekeningen definieert de loonsubsidies als “*subsidies op de totale loonsom of op het totale aantal werknemers, dan wel op het in dienst hebben van bepaalde categorieën personen (lichamelijk gehandicapten, langdurig werklozen)*” of als “*subsidies op de kosten van door ondernemingen georganiseerde of gefinancierde opleidingsprogramma's*” (ESR 2010, blz. 105)³. Zo omvatten de loonsubsidies bv. de werkgeversbijdrageverminderingen voor bepaalde doelgroepen, of vrijstellingen van betaling van de bedrijfsvoorheffing.

Concreet worden, voor de berekening van de absolute loonkostenhandicap, de loonsubsidies afgetrokken van de loonmassa (D.1), wat niet het geval is voor de “loonkostenhandicap⁴” die wordt gebruikt om de maximaal beschikbare marge te ramen. Het is redelijk om aan te nemen dat de absolute handicap een betere weergave is van de effectieve loonkosten voor ondernemingen.

Het tweede kenmerk van de hier beschouwde indicator is dat het om een “absolute” handicap gaat, die wordt gedefinieerd als de verhouding tussen twee uurloonkostenniveaus: het gemiddelde niveau van de uurloonkosten (ULK's) in België en het gemiddelde niveau van de uurloonkosten in de drie referentielanden. Het is dus een indicator van het “niveauverschil” in de uurloonkosten in nominale termen tussen België en de referentielanden. Bijgevolg onderscheidt hij zich van de loonkostenhandicap die in aanmerking wordt genomen voor de berekening van de maximaal beschikbare marge in die zin dat deze laatste bestaat in een “ontwikkelingsverhouding” die berust op de gecumuleerde groei van de loonkosten sinds 1996 tussen België en de drie referentielanden.

¹ Ter herinnering: de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen werd herzien door de wet van 19 maart 2017.

² Ter herinnering: België en de drie referentielanden (Duitsland, Frankrijk en Nederland).

³ De loonsubsidies zijn vervat in het aggregaat D.39 'Niet-productgebonden subsidies' in de nationale rekeningen. Niettemin moet worden opgemerkt dat de rubriek D.39 niet alleen de loonsubsidies omvat, maar ook andere vormen van subsidies. Ze moeten bijgevolg van de rest worden geïsoleerd om de absolute loonkostenhandicap te kunnen ramen.

⁴ Ter herinnering: de “loonkostenhandicap”, die wordt gebruikt voor de berekening van de maximaal beschikbare marge, wordt berekend op basis van de loonmassa in de betekenis van de nationale rekeningen, die bestaat uit het aggregaat D.1 “Beloning van werknemers”.

$$\text{Absolute loonkostenhandicap} = \frac{\text{CSHdiminué des subv}^{BE}}{\text{CSHdiminué des subv}^{voisins}} - 1$$

Tabel 1-1: Absolute loonkostenhandicap (in %)

	2019
Privésector (S1-OP)	11,0%
Marktsector, gewogen gemiddelde	10,9%
Marktsector, niet-gewogen gemiddelde	7,6%

Bron: nationale rekeningen, berekeningen van het secretariaat

Zoals we in de bovenstaande Tabel 1-1 merken, werd de absolute loonkostenhandicap gemeten voor het jaar 2019 en voor drie afzonderlijke toepassingsgebieden: de privésector, de marktsector als gewogen gemiddelde en de marktsector als niet-gewogen gemiddelde. Eerst nemen we de privésector onder de loep. Overeengekomen werd dat deze de institutionele sector S1 (economie in haar geheel) omvat, waarvan de overheidssector S13 wordt afgetrokken. Voor de privésector is de absolute loonkostenhandicap positief en bedraagt die 11,0%. Dat betekent dat de loonkosten in België in 2019 gemiddeld 11,0% hoger waren dan het gemiddelde van de drie referentielidstaten. Opgemerkt moet worden dat het gebied S1-S13 in de praktijk moest worden benaderd door de sector S1-OP (O voor de bedrijfstak van de overheid en P voor het onderwijs), vanwege de beschikbaarheid van gegevens over de loonsubsidies en over het totale volume van de door werknemers gewerkte uren uit de nationale rekeningen in België en in de referentielanden.

In het verslag van vorig jaar bedroeg de handicap voor de privésector 10,5% in 2018. Een van de elementen die tot de stijging ervan hebben bijgedragen, is de omvorming van het CICE naar permanente verminderingen van de werkgeversbijdragen in Frankrijk.

Het CICE werd inderdaad afgeschaft op 1 januari 2019⁵ en werd vervangen door een verlaging van de werkgeversbijdragen in twee fasen. Op 1 januari 2019 werden de werkgeversbijdragen met 6 procentpunten verlaagd voor alle lonen die niet meer dan 2,5 keer het SMIC bedragen. Op 1 oktober 2019 is een tweede verlaging in werking getreden voor de lonen die minder dan 1,6 keer het SMIC bedragen. Deze bijkomende verlaging gaat tot 3,9 punten op het niveau van het SMIC⁶. Ondanks de afschaffing in 2019 is het CICE evenwel nog aanwezig in de nationale rekeningen voor het jaar 2019 (Tabel 1-2)⁷.

Wat betekent dat de in 2019 betaalde lonen geen recht op belastingkredieten meer geven. De laatste grondslag van het CICE waren de lonen die in 2018 werden betaald.

⁵ Zie punt 4.2 van het Technisch verslag 2019 voor meer details.

⁷ De nationale boekhoudregels schrijven immers voor dat bij elk jaar het vorderingenbedrag dat op 31 december van dat jaar daadwerkelijk bij de belastingdienst werd aangegeven, moet worden toegevoegd. Aangezien de ondernemingen pas vanaf het jaar nadien de in 2018 betaalde lonen die in aanmerking komen voor het CICE aan de belastingdienst aangeven, wordt het bedrag van het CICE voor lonen die in het laatste jaar van de regeling zijn betaald, voornamelijk in 2019 geboekt. De CICE-resten van het jaar 2020 en daarna stemmen overeen met de vorderingen die openstaan in het jaar dat volgt op de betaling van de lonen en die 3 jaar later nog opeisbaar zijn.

Tabel 1-2: Verwachte CICE-uitgaven in de betekenis van de nationale boekhouding, PLF 2019, bedragen in miljarden euro's⁸

	2018	2019	2020	2021	2022
CICE-uitgaven nationale boekhouding	22,4	20,2	1,6	1,4	1,2

Bronnen: Comité de suivi du CICE 2018, France Stratégie

In 2019 werden de uurloonkosten in Frankrijk dus beperkt door de verlaging van de werkgeversbijdragen, terwijl de vermindering van de loonsubsidies door de afschaffing van het CICE pas in 2020 plaatsvond.

De zwakke groei van de uurloonkosten in 2019 in Frankrijk wordt dus gecompenseerd door een sterkere groei in 2020. Dit heeft een opwaarts effect op de absolute handicap in 2019 (+0,8 procentpunt), wat evenwel wordt gecompenseerd door een neerwaarts effect op de absolute handicap in 2020.

Een tweede factor die verklaart waarom de loonkostenhandicap in de privésector groter is dan in het vorige verslag is de herziening van de nationale rekeningen voor 2018 (+0,4 procentpunt). Zonder deze twee elementen zou de loonkostenhandicap dus van 2018 tot 2019 met 0,7 procentpunt zijn gedaald.

Tabel 1-3 bevat de beschikbare toepassingsgebieden voor elke variabele die in de berekening van de absolute loonkostenhandicap in de privésector werd gebruikt. Daarin kan worden opgemerkt dat Duitsland het enige land is waar de gegevens over de loonsubsidies betrekking hebben op het gebied S1-S13. Voor België en Nederland beslaan de beschikbare gegevens over de loonsubsidies enkel het veld S1-OP, terwijl deze gegevens in Frankrijk alleen bestaan voor de economie in haar geheel (S1). We waren evenwel van mening dat voor dat land de loonsubsidies voor de economie in haar geheel (S1) de beste proxy van de loonsubsidies voor de privésector bleven. Wat het totale volume van de door de werknemers gewerkte uren betreft, is S1-OP het gemeenschappelijke toepassingsgebied dat voor alle landen beschikbaar is. Ter wille van de coherentie hebben we bijgevolg gebruik gemaakt van de gegevens over datzelfde gebied S1-OP voor de loonmassa D.1. De absolute loonkostenhandicap werd ook berekend voor de marktsector. Er werd beslist dat deze zou worden benaderd door het toepassingsgebied dat de Expertengroep Concurrentievermogen en Werkgelegenheid (EGCW) in zijn verslag van 2013⁹ heeft bestudeerd, met uitzondering van de tak Vervaardiging van cokes en van geraffineerde aardolieproducten. Dit gebied omvat 21 van de 28 bedrijfstakken van de economie¹⁰ en vormt een goede proxy van de marktsector¹¹.

Tabel 1-1 geeft ons aan dat de absolute loonkostenhandicap in 2019 voor de marktsector als niet-gewogen gemiddelde positief is en 7,6% bedraagt¹². Opgemerkt moet worden dat een niet-gewogen (of rekenkundig) gemiddelde erin bestaat dat hetzelfde gewicht wordt toegekend aan alle bedrijfstakken van de marktsector, waardoor de sectorale structureffecten ten dele kunnen worden

⁸ Deze CICE-uitgavenbedragen in de betekenis van de nationale boekhouding zijn de recentste beschikbare gegevens. France Stratégie heeft meegedeeld dat het ministerie van Financiën deze cijfers niet langer zou bijwerken.

⁹ EGCW (2013), *Arbeidskosten, loonsubsidies, arbeidsproductiviteit en opleidingsinspanningen van ondernemingen*, Expertengroep Concurrentievermogen en Werkgelegenheid, Verslag aan de regering

¹⁰ De 20 geselecteerde bedrijfstakken zijn de takken van de verwerkende industrie (met uitzondering van de vervaardiging van cokes en van geraffineerde aardolieproducten), de productie en distributie van energie, het bouwbedrijf, de handel, de horeca, de telecommunicatie, de informatica, de rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening en bedrijfsbeheer, het reclamewezen enz.

¹¹ Opgemerkt moet worden dat de privésector zowel de marktsector als de niet-marktsector (excl. openbaar bestuur en onderwijs) omvat. Bijgevolg stemt de marktsector overeen met de privésector min de niet-marktsector min de takken openbaar bestuur en onderwijs. Zie ook "Definitie van de privésector" (CRB 2019-1048).

¹²In 2019 zijn de loonkosten in België 7,6% hoger dan gemiddeld in de drie referentielanden.

weggewerkt¹³. Als we daarentegen de marktsector als gewogen gemiddelde beschouwen, dan betekent dit dat rekening wordt gehouden met het relatieve gewicht (in termen van werkgelegenheid) van elke bedrijfstak in de marktsector. In dat geval bedraagt de absolute loonkostenhandicap in 2019 10,9%¹⁴.

Voorts moet worden gepreciseerd dat we, vanuit methodologisch oogpunt, om de loonkostenhandicap voor de marktsector in Frankrijk te kunnen berekenen, een raming hebben moeten maken van de loonsubsidies voor de betrokken takken. Aangezien ze alleen beschikbaar zijn voor de economie in haar geheel S1 (cf. Tabel 1-3), hebben we een alternatieve methode uitgewerkt om de best mogelijke raming van de marktsector te verkrijgen. De aangenomen methode bestaat erin op het bedrag van het Crédit d'impôt pour la compétitivité et l'emploi (CICE, belastingkrediet voor het concurrentievermogen en de werkgelegenheid) in 2019 (20,2 miljard euro, wat gelijk is aan 70% van de totale loonsubsidies in Frankrijk in 2019) een verdeelsleutel per bedrijfstak toe te passen¹⁵. We wijzen erop dat het CICE een loonsubsidie is die enkel voor de marktsector bestemd is, terwijl de andere loonsubsidies (de overige 30%) in hoofdzaak bestemd zijn voor de niet-marktsector.

Wat Duitsland betreft, hebben we jammer genoeg geen alternatieve methode kunnen toepassen om de loonsubsidies voor de marktsector te kunnen ramen. Daarom, en gelet op het lage peil van de loonsubsidies in Duitsland¹⁶, hebben we de uurloonkosten zonder aftrek van de loonsubsidies gebruikt voor de berekening van de absolute loonkostenhandicap.

¹³ Er kunnen evenwel nog verschillen in sectorstructuur bestaan binnen de A38-takken.

¹⁴In 2019 zijn de loonkosten in België 10,9% hoger dan gemiddeld in de drie referentielanden.

¹⁵ Deze verdeelsleutel werd ons verstrekt door het 'Comité de suivi du CICE' en is gelijk aan de verdeelsleutel van de loonmassa die in aanmerking komt voor het CICE per bedrijfstak.

¹⁶ Daar komt nog bij dat de loonsubsidies in Duitsland grotendeels worden toegekend aan de Deutsche Bahn AG, het openbare spoorwegbedrijf. De bedrijfstak Vervoer maakt evenwel geen deel uit van het toepassingsgebied van de EGZW.

Tabel 1-3: Toepassingsgebieden van de variabelen die voor de berekening van de absolute loonkostenhandicap werden gebruikt

Toepassingsgebied van de absolute loonkostenhandicap	Gebied D1	Gebied loonsubsidies	Gebied totaal volume gewerkte uren door de werknemers
Privésector	D: S1-OP NL: S1-OP FR: S1-OP BE: S1-OP	D: S1-S13 NL: S1-OP FR: S1 BE: S1-OP	D: S1-OP NL: S1-OP FR: S1-OP BE: S1-OP
Marktsector (niet-gewogen gemiddelde)	D: EGCW (niet-gewogen gemiddelde) NL: EGCW (niet-gewogen gemiddelde) FR: EGCW (niet-gewogen gemiddelde) BE: EGCW (niet-gewogen gemiddelde)	n.b. NL: EGCW (niet-gewogen gemiddelde) FR: EGCW (niet-gewogen gemiddelde) BE: EGCW (niet-gewogen gemiddelde)	D: EGCW (niet-gewogen gemiddelde) NL: EGCW (niet-gewogen gemiddelde) FR: EGCW (niet-gewogen gemiddelde) BE: EGCW (niet-gewogen gemiddelde)
Marktsector (gewogen gemiddelde)	D: EGCW (gewogen gemiddelde) NL: EGCW (gewogen gemiddelde) FR: EGCW (gewogen gemiddelde) BE: EGCW (gewogen gemiddelde)	n.b. NL: EGCW (gewogen gemiddelde) FR: EGCW (gewogen gemiddelde) BE: EGCW (gewogen gemiddelde)	D: EGCW (gewogen gemiddelde) NL: EGCW (gewogen gemiddelde) FR: EGCW (gewogen gemiddelde) BE: EGCW (gewogen gemiddelde)

2. De absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau

De absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau brengt de absolute loonkostenhandicap in verband met de verschillen in productiviteitsniveau tussen België en de referentielanden¹⁷.

De wet bepaalt echter niet welke indicator moet worden gebruikt om het productiviteitsniveau te meten. De ontwikkeling van de productiviteit wordt vaak gemeten a.d.h.v. de ontwikkeling van de toegevoegde waarde per gewerkt uur tegen vaste prijzen, ook de “schijnbare arbeidsproductiviteit” genoemd. Het is evenwel niet mogelijk zo’n indicator naar niveau te berekenen omdat we niet over indexcijfers van het prijsniveau (ook “indexen van de productievermogenpariteit” genoemd) voor de verschillende bedrijfstakken beschikken. De hier gebruikte productiviteitsindicator is dus gemeten in waarde.

$$\frac{\text{Absolute handicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau}}{=} = \frac{\text{CSHdiminué des subv}^{BE} / \text{prod}^{BE}}{\text{CSHdiminué des subv}^{\text{voisins}} / \text{prod}^{\text{voisins}}} - 1 \quad (2)$$

$$\text{Waarbij prod} = \frac{\text{valeur ajoutée en valeur}}{\text{total des heures travaillées}}$$

Voorts merken we op dat de absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau in Tabel 2-1 alleen voor de marktsector (als gewogen en niet-gewogen gemiddelde) werd gemeten, en niet voor de privésector. De verklaring hiervoor is dat het, voor de niet-marktsector, niet mogelijk is om aan de hand van de meting van de productiviteit de efficiëntie van de benutting van de productiemiddelen te meten, in tegenstelling tot de marktsector. De toegevoegde waarde stemt immers overeen met het verschil tussen de omzet en het intermediair verbruik. Welnu, in de niet-marktsector wordt de toegevoegde waarde niet onderscheiden van de omzet, aangezien die laatste wordt berekend als de som van de productiekosten.

Tabel 2-1: Absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau in waarde (in %)

	2019
Marktsector, gewogen gemiddelde	1,3%
Marktsector, niet-gewogen gemiddelde	-1,4%

Bron: nationale rekeningen, berekeningen van het secretariaat

In 2019 is de absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau in waarde voor de marktsector (toepassingsgebied van de EGCW) als gewogen gemiddelde positief en bedraagt hij 1,3%. In 2019 zijn de loonkosten in België gecorrigeerd voor de productiviteitsniveaus in waarde dus 1,3% hoger dan gemiddeld in de drie referentielanden. Als we deze handicap berekenen zonder rekening te houden met het relatieve gewicht van de verschillende sectoren (niet-gewogen gemiddelde), bedraagt hij -1,4%. In dat geval zijn de loonkosten gecorrigeerd voor de productiviteitsniveaus in waarde in België 1,4% lager dan gemiddeld in de drie referentielanden¹⁸.

¹⁷ De uurloonkosten worden gedefinieerd als het loon van de loontrekkers gedeeld door de door de loontrekkers gewerkte uren. De productiviteit per uur wordt gedefinieerd als de toegevoegde waarde die door de ondernemingen en de zelfstandigen wordt geproduceerd gedeeld door de door de loontrekkers en de zelfstandigen gewerkte uren.

¹⁸ In het verslag over de handicap in 2018 werd het niet-gewogen gemiddelde van de absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau in waarde door een rekenfout ten onrechte op -1,1% geraamd. Het correcte cijfer bedroeg -1,5%.

Als we deze indicator vergelijken met die welke in punt 1 van dit verslag werd berekend, dan kunnen we hieruit afleiden dat het in aanmerking nemen van de schijnbare arbeidsproductiviteit in waarde ertoe neigt de loonkostenhandicap in België te verminderen ten opzichte van het gemiddelde in de drie referentielanden.

In het kader van een eventueel gebruik van deze indicator voor de bepaling van de historische loonkostenhandicap moet de aandacht echter worden gevestigd op de methodologische problemen m.b.t. de gebruikte productiviteitsindicator, in het licht van wat men wil meten.

Concreet wordt de absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau geacht aan te geven of het loonkostenverschil dat wordt waargenomen tussen België en de referentielidstaten¹⁹ al dan niet wordt gecompenseerd door een hoger technologisch niveau. Als het technologisch niveau van de economie (dat wordt bepaald door het competentieniveau van de werknemers, de dynamiek van de ondernemingen, de instellingen...) in België hoger ligt dan in de andere landen, zal immers ook de geproduceerde toegevoegde waarde hoger zijn, waardoor elke productiefactor beter zal kunnen worden vergoed in functie van zijn bijdrage aan de creatie van toegevoegde waarde. Samengevat kunnen de gemiddelde uurloonkosten van de economie hoger liggen in een land waar het technologisch niveau hoger is.

Voorts dient de vraag te worden gesteld in welke mate het productiviteitsniveau, dat aan de hand van de schijnbare arbeidsproductiviteit in waarde wordt berekend, inderdaad een hoger technologisch niveau in België weerspiegelt. Drie elementen zorgen ervoor dat het productiviteitsverschil dat met die indicator wordt gemeten niet het technologisch verschil tussen België en de referentielidstaten dreigt te weerspiegelen²⁰.

Ten eerste meet de productiviteit de efficiëntie van een proces dat een of meer inputfactoren omzet in een resultaat. Welnu, de productiviteit wordt hier gemeten in waarde en niet in volume. Het productiviteitsverschil kan dus prijsniveauverschillen weerspiegelen, en niet een verschil in technologisch niveau²¹.

Ten tweede wordt de productiviteit beïnvloed door de kapitaalintensiteit. De indicator rekent de volledige creatie van toegevoegde waarde immers impliciet toe aan de factor arbeid zonder rekening te houden met de bijdrage van de factor kapitaal. Het productiviteitsverschil kan dus eerder een verschil in kapitaalintensiteit dan een technologisch verschil tussen landen weerspiegelen.

En ten derde wordt de productiviteit berekend voor de bestaande ondernemingen en werknemers. Als er aanpassingen zijn gebeurd, bv. door een hoger uurloonkostenniveau, zullen alleen de productiefste segmenten van de waardeketen worden geobserveerd. Het waargenomen productiviteitsverschil tussen landen kan dus veeleer specialisaties in verschillende segmenten van de waardeketen (die

¹⁹ dat meer bepaald wordt gemeten door de absolute loonkostenhandicap

²⁰ Voor een gedetailleerde bespreking van al deze moeilijkheden verwijzen we naar de besprekingen in het kader van deel 1 van het VWC, meer bepaald naar het verslag van de EGW van 2013 en naar de nota's CCE 2018- 1372 "Méthodologies pour calculer le handicap absolu des coûts salariaux corrigé pour le niveau de productivité" en CCE 2017- 2198 "Note technique concernant les biais relatifs à la mesure de la productivité dans le cadre des séries statistiques de la Partie 1".

²¹ Het niveau van de verkoopprijzen is immers één van de elementen (samen met de hoeveelheid arbeid, de hoeveelheid kapitaal, de totale productiviteit van de factoren en de prijs van het intermediair verbruik) die de toegevoegde waarde – en dus wat moet worden verdeeld over de factor arbeid en de factor kapitaal – bepalen. De ondernemingen die vrij goed zijn afgeschermd van de internationale concurrentie kunnen dus hogere lonen betalen, zelfs als ze geen technologisch voordeel hebben, want ze kunnen dit compenseren met hogere verkoopprijzen. Dit heeft evenwel een daling van de koopkracht in het land tot gevolg. Bovendien weegt dit ook op het concurrentievermogen van de ondernemingen uit de sectoren die blootstaan aan internationale concurrentie en die de producten van de afgeschermdde sectoren als intermediair verbruik gebruiken en dit niet kunnen doorberekenen in hun prijzen.

worden gekenmerkt door verschillende technologische niveaus) dan technologische verschillen in identieke segmenten van de waardeketen weerspiegelen²².

3. De loonkostenhandicap gecorrigeerd voor de verminderingen van de werkgeversbijdragen en de loonsubsidies in België en in de referentielidstaten sinds 1996

In tegenstelling tot de “absolute” loonkostenhandicap (al dan niet gecorrigeerd voor de productiviteit), die werd geraamd in de twee bovenstaande punten, geeft de hier gemeten loonkostenhandicap de verhouding tussen de loonkostenontwikkeling in België en die in de referentielanden sinds 1996 weer.

Deze indicator geeft ons dus aan in welke mate de loonkosten in België sinds 1996 sneller of minder snel zijn gestegen dan gemiddeld in de drie referentielidstaten.

Ook moet worden opgemerkt dat, in vergelijking met het concept loonkostenhandicap dat wordt gebruikt voor de berekening van de maximaal beschikbare marge, de hier beschouwde handicap wordt “gecorrigeerd” of verminderd met de verminderingen van de werkgeversbijdragen en de loonsubsidies²³. Concreet worden voor de berekening enkel de subsidies van de loonmassa D.1 afgetrokken, aangezien deze de *facto* de werkgeversbijdrageverminderingen bevat. Bijgevolg:

Loonkostenhandicap gecorrigeerd voor de verminderingen van de werkgeversbijdragen en de loonsubsidies in België = $\frac{\text{évolution CSH diminué des subv depuis 1996}^{BE}}{\text{évolution CSH diminué des subv depuis 1996}^{voisins}} - 1$

Tabel 3-1: Loonkostenhandicap gecorrigeerd voor de verminderingen van de werkgeversbijdragen en de loonsubsidies in België en in de referentielidstaten sinds 1996 (in %)

	2019
Privésector (S1-13)	-4,0%

Bron: nationale rekeningen, berekeningen van het secretariaat

In Tabel 3-1 wordt in 2019 een negatieve handicap vastgesteld. Een negatieve handicap geeft aan dat de loonkosten in België zich sedert 1996 minder snel hebben ontwikkeld dan de gemiddelde loonkosten in de drie referentielanden. Hieruit kan dus worden afgeleid dat de loonkosten in België van 1996 tot 2019 een ontwikkeling kenden die 4,0% lager was dan gemiddeld in de drie referentielanden.

We wijzen erop dat de loonkostenhandicap gecorrigeerd voor de verlagingen van de werkgeversbijdragen en de loonsubsidies in België en in de referentielidstaten ook naar boven toe wordt beïnvloed door de omvorming van het CICE naar bijdrageverminderingen in Frankrijk. Deze

²² We wijzen erop dat de specialisatie van de landen in sommige segmenten van de waardeketen niet alleen afhangt van het loonkostenniveau, maar ook van hun comparatieve voordelen, met name het kapitaalaccumulatie-niveau, het kwalificatie- en competentieniveau van de werknemers, de geografische ligging van het land en de kenmerken van zijn innovatiesysteem.

²³ Er zij immers aan herinnerd dat de wet van 2017 preciseert dat het secretariaat van de CRB, voor de loonkostenhandicap die wordt gebruikt om de maximaal beschikbare marge te ramen, geen rekening houdt met de verminderingen van de socialezekerheidsbijdragen van de *taxshift* 2016- 2020 (2020 netto van het Competitiviteitspact 2016). Concreet worden deze werkgeversbijdrageverminderingen toegevoegd aan de loonmassa D.1 in België, waardoor de maximaal beschikbare marge kleiner wordt. Net als het feit dat de loonsubsidies niet worden inbegrepen, wordt deze keuze verklaard door de politieke wil om te vermijden dat de verlagingen van werkgeversbijdragen en de loonsubsidies de lonen doen stijgen, ten koste van de jobcreatie.

impact wordt in 2020 gecompenseerd met de vermindering van de loonsubsidies door de afschaffing van het CICE (cf. uitleg supra).

Ontwikkeling van de loonsubsidies in België en in de referentielanden

In de onderstaande tabel zien we de ontwikkeling van de loonsubsidies en van de subsidiegraad in België en in de drie referentielanden sinds 1996. We constateren dat de subsidiegraad in Duitsland de voorbije 10 jaar is gestagneerd en vrij laag blijft in vergelijking met de andere drie landen. In Nederland vertoonde de subsidiegraad meer schommelingen, met een piek van 1,28% in 2009. Sindsdien is de subsidiegraad blijven dalen. In Frankrijk lag de subsidiegraad tot in 2014 vrij laag (onder 1%) . Sinds de invoering van het CICE is die graad aanzienlijk gestegen. In België liggen de loonsubsidies in percenten van de loonmassa relatief hoger dan in de referentielanden. Terwijl de subsidiegraad in 1996 zeer laag was in vergelijking met de andere drie landen, bleef hij daarna onophoudelijk stijgen en kwam hij uit op 4,66% in 2019.

Tabel 3-1: Subsidiegraad in België en in de referentielanden

	1996	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Duitsland															
Loonmassa (S1-OP)	858330	985304	1017872	1059284	1056201	1087003	1139074	1188162	1222434	1272597	1327593	1380036	1440670	1508957	1571055
Loonsubsidies in D39 (S1-S13)	6200	980	1061	1165	3714	3430	2021	1789	1783	1734	1413	1495	1358	1363	1229
Loonsubsidies in D39 (% van de LM)	0,72%	0,10%	0,10%	0,11%	0,35%	0,32%	0,18%	0,15%	0,15%	0,14%	0,11%	0,11%	0,09%	0,09%	0,08%
Nederland															
Loonmassa (S1-OP)	144258	231175	245248	259622	261543	259791	267616	271496	272266	275677	277367	286202	296773	311412	327320
Loonsubsidies in D39 (S1-OP)	936	2217	2324	2433	3359	3220	2817	2353	1927	1496	1381	1840	2205	2187	2279
Loonsubsidies in D39 (% de MS)	0,65%	0,96%	0,95%	0,94%	1,28%	1,24%	1,05%	0,87%	0,71%	0,54%	0,50%	0,64%	0,74%	0,70%	0,70%
Frankrijk															
Loonmassa (S1-OP)	512520	767941	800083	826186	823242	846474	872209	892108	905754	920248	933049	952929	982639	1014337	1046584
Loonsubsidies in D39 (S1)	6916	7256	7194	6325	6957	7910	6282	6105	6548	17929	26162	27325	28210	32020	29751
Loonsubsidies in D39 (% de MS)	1,35%	0,94%	0,90%	0,77%	0,85%	0,93%	0,72%	0,68%	0,72%	1,95%	2,80%	2,87%	2,87%	3,16%	2,84%
België															
Loonmassa (S1-OP)	84913	125310	132523	139818	139581	142076	148656	153396	155634	157477	159251	161735	167507	173241	179720
Loonsubsidies in D39 (S1-OP)	833	2721	3615	4314	5009	6121	6846	6981	6926	7180	7463	7484	7481	7968	8379
Loonsubsidies in D39 (% de MS)	0,98%	2,17%	2,73%	3,09%	3,59%	4,31%	4,61%	4,55%	4,45%	4,56%	4,69%	4,63%	4,47%	4,60%	4,66%

De onderstaande tabel splitst de loonsubsidies in België uit naar maatregel voor de privésector sinds 1996 (S1-OP).

Tabel 3-2: Uitsplitsing van de loonsubsidies in België naar maatregel voor de privésector sinds 1996 (S1-OP, in miljoenen euro's)

S1 (miljoenen euro's)	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Via sécu	117	128	188	315	408	491	464	666	857	1161	1469	1720	2000	2188	2580	3049	3081	2931	2988	3095	3273	3306	3458	3600
Activation	0	0	4	9	24	31	45	76	115	153	168	188	203	181	310	576	409	171	181	218	225	201	203	202
Titres-services	0	0	0	0	0	0	0	6	91	239	445	653	883	1051	1231	1424	1594	1649	1617	1642	1741	1769	1832	1908
Maribel social	0	12	67	189	267	338	299	348	378	434	443	458	470	484	484	480	477	490	524	532	602	623	661	700
Contractuels en hôpitaux	117	117	116	118	117	122	121	236	273	335	413	421	444	452	490	494	523	540	582	617	617	621	666	689
Maribel social alternatif	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	65	75	77	81	85	85	88	92	97	101
Via de federale fiscaliteit	0	0	0	0	0	0	0	0	25	117	452	849	1194	1711	2359	2539	2648	2717	2818	2896	2670	2550	2831	2971
Algemene subsidie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	54	206	470	890	935	970	988	1013	1040	390	194	202	210
Nacht- en ploegenarbeid	0	0	0	0	0	0	0	0	25	106	343	602	689	758	920	1002	1004	1032	1061	1061	1424	1437	1602	1671
Overuren	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	48	74	86	87	114	122	126	131	135	140	148	155	166	178
O&O (excl. universiteiten)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37	68	131	300	324	360	422	446	484	504	553	595	683	646
Specieke subsidies	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	24	51	83	97	110	121	127	121	125	151	155	169	178	207
O&O (universiteiten)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zorgpersoneelsfonds	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	59
Via regio	187	192	206	223	230	258	263	259	261	279	279	299	320	342	368	387	397	420	455	504	471	484	485	487
Oudere werklozen (Vlaamse gewest)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	9	12	19	27	23	24	22	36	31	32	24	9	0
Werkpremies (Wallonië)	19	19	19	19	21	20	20	18	15	14	14	14	14	13	14	14	13	13	14	14	14	14	9	5
Beschermde werkplaatsen (gemeenschappen)	168	173	188	203	210	238	243	241	247	264	262	276	294	310	328	350	360	384	405	459	425	446	467	482
Totaal loonsubsidies (excl. bijdrageverminderingen doelgroepen)	304	320	394	538	638	749	727	925	1144	1557	2200	2868	3514	4242	5307	5975	6126	6068	6261	6494	6414	6340	6774	7058
Gerichte bijdrageverminderingen																								
Regionaal niveau	172	170	153	136	152	186	187	189	265	300	398	622	680	651	704	766	749	690	732	752	776	776	761	820
Federaal niveau	357	142	397	134	135	123	110	95	96	129	123	126	120	116	111	106	106	169	187	217	295	365	433	502
Totaal gerichte bijdrageverminderingen	529	312	550	270	288	309	297	284	360	429	521	747	800	768	814	871	855	859	919	969	1070	1141	1194	1321
Totaal loonsubsidies (ESR2010)	833	633	944	808	926	1058	1024	1209	1504	1986	2721	3615	4314	5009	6121	6846	6981	6926	7180	7463	7484	7481	7968	8379
Totaal werkgeversbijdrageverminderingen	1294	1193	1595	1515	2550	2930	2977	3102	3711	4165	4332	4705	4822	4624	4762	4897	4839	5001	5258	5334	5601	5798	2499	2757